

Drs. M. Goderie
Dr. M. Steketeer
Drs. J. Mak
Drs. M. Wentink

Samenplaatsing van jongeren in justitiële inrichtingen

SAMENVATTING

Kromme Nieuwegracht 6

3512 HG Utrecht

Telefoon 030-2300799

Fax 030-2300683

e-mail: secr@verwey-jonker.nl

www.verwey-jonker.nl

Mei 2004

Samenvatting en conclusies

1.1 Inleiding

In het onderzoek is nagegaan wat de ervaringen zijn met het samenplaatsen van jongeren op civielrechtelijke titel met jongeren die strafrechtelijk geplaatst zijn in de justitiële jeugdinstellingen. Door middel van interviews is nagegaan wat de ervaringen van de geplaatste jeugdigen zelf zijn met het samenplaatsen. Daarnaast zijn er aparte interviews gehouden met de ouders van de civielrechtelijk geplaatste jongeren en de begeleiders in de instellingen. Getracht is inzichtelijk te maken wat voor gevolgen deze betrokkenen van samenplaatsing ervaren en welke factoren hierbij een rol spelen. De jongeren, ouders en begeleiders zijn elk vanuit hun eigen optiek bevraagd over de samenplaatsing. Het betreft een verkennend onderzoek waarbij het aantal respondenten niet representatief is voor alle jongeren die in een justitiële instelling verblijven. Dit geldt ook voor de ouders van de civielrechtelijk geplaatste jongeren en de begeleiders van de jongeren in de instellingen die geïnterviewd zijn. Gezien de beperkte omvang van het onderzoek is bijzondere aandacht uitgegaan naar een beredeneerde selectie van drie instellingen; dit is gebeurd in overleg met de begeleidingscommissie. Opvallend is dat hoewel het perspectief van de drie onderscheiden groepen van respondenten zeer verschillend is de verhalen en antwoorden elkaar ondersteunen en bevestigen. Gezien de consequente resultaten hebben we dan ook geen reden om aan te nemen dat de resultaten van dit onderzoek niet indicatief zouden zijn voor het geheel.

In dit hoofdstuk worden eerst conclusies getrokken betreffende de onderzoeksvragen van het onderzoek. Tot slot formuleren we conclusies ten aanzien van de centrale probleemstelling van het onderzoek.

1.2 Conclusies ten aanzien van de onderzoeksvragen

1.2.1 Hoe ziet de samenplaatsing in de justitiële jeugdinstellingen in de dagelijkse praktijk er uit?

LANDELIJKE GEGEVENS

De formele capaciteit van de justitiële jeugdinstellingen is 2399 plaatsen, het gaat om 1091 opvangplaatsen en 1308 behandelplaatsen¹. Op 1 januari 2003 was hiervan 46% strafrechtelijk geplaatst en 54% niet strafrechtelijk. Het merendeel van de ci-

¹ Deze cijfers zijn gebaseerd op de gegevens van de dienst JJI van het ministerie van Justitie.

vielrechtelijk geplaatsten verblijft in de behandelinrichting (68%), in de opvanginrichtingen was op 1 januari 2003 een derde van de jongeren civielrechtelijk geplaatst (37%).

Het merendeel van de jeugdigen in de opvangafdelingen betreft jongens (79%), de meisjes zijn duidelijk in de minderheid (21%). Zo'n 24% van de jongens in de opvang en zo'n 66% van de meisjes is er op basis van een civielrechtelijke maatregel. Het merendeel van de jongeren op behandelplaatsen verblijft daar op een civielrechtelijke titel (66%), een derde van de jongeren verblijft daar in het kader van een PIJ. Evenals in de opvangafdelingen zitten er in de behandelafdelingen ongeveer driemaal zoveel jongens (73%) als meisjes (27%). Voor de jongens ligt de verhouding civielrechtelijk en PIJ-maatregel ongeveer gelijk. Bij de meisjes ligt die verhouding heel anders: daar heeft zo'n 9% een PIJ en ongeveer 91% een civielrechtelijke maatregel.

GEGEVENS VOOR DE DRIE ONDERZOCHE INRICHTINGEN

In de drie inrichtingen die onderzocht zijn is de verhouding tussen civielrechtelijk en strafrechtelijk geplaatste jongeren nader onderzocht en blijkt ongeveer hetzelfde als op landelijk niveau. In de meeste groepen is sprake van samenplaatsing, dat wil zeggen er zijn zowel civielrechtelijk als strafrechtelijk jongeren geplaatst. Omdat vooral de meisjes op civielrechtelijke titel geplaatst zijn, zijn er in één inrichting twee opvanggroepen waar alleen meisjes zitten op civielrechtelijke status, dit geldt ook voor één behandelgroep. Omdat op de behandelafdelingen voornamelijk civielrechtelijk geplaatste meisjes zitten (82%), en maar enkele meisjes op grond van een PIJ-maatregel geplaatst worden, zijn op alle behandelgroepen de civielrechtelijk geplaatste meisjes in de meerderheid.

Bij jongens ligt het accent vooral op strafrechtelijk geplaatsten (65%). Daardoor is er in een inrichting één opvanggroep die alleen uit strafrechtelijk geplaatste jongeren bestaat. Alle behandelgroepen zijn gemengd wat betreft de juridische status van de jongens.

Daarnaast zijn er sowieso meer jongens (67%) dan meisjes in de inrichtingen aanwezig (33%). Een van de onderzochte inrichtingen streeft er bewust naar om een zo gelijk mogelijke verhouding tussen de meisjes en jongens te realiseren. Hierdoor zijn er verhoudingsgewijs meer meisjes in de drie inrichtingen die in het onderzoek betrokken zijn ten opzichte van de landelijke gegevens.

Geconcludeerd kan worden dat in de drie onderzochte inrichtingen in de meerderheid van de groepen sprake is van samenplaatsing. Voor het onderzoek zijn alleen jongeren geïnterviewd die wat betreft hun juridische status op een gemengde groep zaten.

PLAATSING OP DE GROEP

Het ministerie van Justitie besluit in welke justitiële jeugdinstelling de jongere geplaatst wordt. De instellingen hebben wel de mogelijkheid om te plaatsen naar groepsniveau. Het plaatsingsbeleid van de instellingen op groepsniveau is niet gerelateerd aan de juridische status van de jongeren. Veelal worden de jongeren geplaatst op de opvanggroep of behandelgroep waar plaats is. Als er al gestreefd wordt naar differentiatie dan betreft het vooral het bij elkaar plaatsen van kwetsbare jongeren, zoals jongeren met een verstandelijke handicap, zware gedragsproblematiek of de zeer jonge kinderen. Maar veelal zijn de mogelijkheden voor het gericht plaatsen van jongeren in de opvanggroepen of behandelgroepen zeer gering.

1.2.2 Weten de jongeren op wat voor juridische titel zij zelf en groeps genoten geplaatst zijn?

De jongeren zijn goed op de hoogte van de juridische titel waarop zijzelf en hun medegroepsleden geplaatst zijn. De jongeren noemen elkaar een OTS'er of een strafrechtelijke. Dit wordt bevestigd door de groepsbegeleiding, die constateert dat de jongeren uitstekend op de hoogte zijn van het fenomeen samenplaatsing. Onderling is bekend op welke titel men geplaatst is. Het met elkaar praten over de achterliggende redenen van plaatsing gebeurt alom. Door de leiding wordt het ont-raden, zeker als het gaat om ernstige misdrijven of zedendelicten, het wordt in ieder geval niet gestimuleerd om er onderling over te praten.

1.2.3 Ervaren jongeren en hun ouders/opvoeders de plaatsing in principe als rechtvaardig

De conclusie is dat de jongeren, zowel civielrechtelijk als strafrechtelijk, het niet rechtvaardig vinden dat OTS-jongeren in de justitiële jeugdinstelling worden geplaatst. Dit gevoel van onrechtvaardigheid is gekoppeld aan de beleving van jongeren dat de justitiële jeugdinstelling een jeugdgevangenis is, waar jongeren zitten die gestraft worden voor hun criminele daden.

De civielrechtelijk geplaatste jongeren zitten er volgens de jongeren omdat zij problemen hebben thuis, op school of met hun omgeving. De plaatsing in een gesloten instelling is nodig om de veiligheid te waarborgen. Jongeren moeten beschermd worden tegen zichzelf of tegen anderen (verkeerde vrienden, ouder, loverboys). De strafrechtelijke jongeren zitten er omdat zij een delict gepleegd hebben en hiervoor zijn opgepakt. Kort samengevat is de algemene teneur dat civielrechtelijk geplaatste jongeren voor 'niets' zitten, zij hebben immers geen misdrijf gepleegd.

Op individueel niveau vinden de strafrechtelijk geplaatste jongeren het terecht dat zij binnen deze instelling zijn geplaatst. Alleen de jongeren met een PIJ-maatregel zijn het niet eens met de duur van de maatregel in relatie tot het gepleegde delict. De civielrechtelijke jongeren vinden gezien hun individuele situatie het eveneens terecht dat zij in een gesloten setting zijn geplaatst, maar niet dat ze tussen strafrechtelijke jongeren zitten.

Dat sluit helemaal aan bij de mening van de ouders. De meeste ouders zijn er het ermee eens dat hun zoon of dochter in een gesloten instelling is geplaatst. Er moest iets gebeuren en de bestaande hulpverlening was niet meer toereikend of in staat om de kinderen op het juiste pad te krijgen. Sommige ouders hebben zelf actief meegewerkt (aangifte gedaan, gezinsvoogd ingeschakeld) om te zorgen dat hun kind in een gesloten instelling werd geplaatst. Wat ouders zich vaak niet gerealiseerd hadden en achteraf niet rechtvaardig vinden is dat hun zoon of dochter samengeplaatst is met jongeren die daar zitten vanwege een voorlopige hechtenis of jeugdetentie.

1.2.4 Zijn er verschillen wat betreft programmaonderdelen, sanctiemaatregelen en/of bejegening?

Het pedagogisch perspectief van de justitiële jeugdinstelling is opvoeding en resocialisatie van jongeren met ernstige persoonlijke problemen, naast beveiliging en bescherming van de maatschappij en van de jongeren zelf. De instellingen maken in hun formele beleid in principe geen onderscheid naar juridische status, omdat dit als kunstmatig wordt ervaren. In de dagelijkse praktijk worden alle jongeren,

strafrechtelijk of civielrechtelijk geplaatst, hetzelfde behandeld. Hetzelfde geldt voor de bejegening en sanctionering, civiel- en strafrechtelijk geplaatsten vallen onder hetzelfde regime.

Deze visie wordt door de jongeren zelf als zeer onrechtvaardig beschouwd omdat de reden waarom jongeren in de inrichting verblijven sterk verschilt. Iemand die voor 'niets' zit, dus buiten zijn schuld om, mag niet hetzelfde behandeld worden als een jeugdige crimineel.

Nadat voor de individuele jongeren een verblijfs- of behandelplan is opgesteld, speelt voor de behandeling in de inrichting in beginsel de plaatsingstitel geen rol voor de wijze van behandelen. Alle jongeren volgen hetzelfde dagritme en programma. De begeleiders vinden dat er onvoldoende mogelijkheden zijn om te differentiëren. Niet zozeer naar juridische status als wel naar problematiek of leeftijd van jongeren zouden zij een meer gedifferentieerd aanbod willen bieden. Met name op de opvanggroepen worden nog wel eens jongeren geplaatst waar zij niet op toegerust zijn, zoals jongeren met psychiatrische problematiek, jongeren met een verstandelijke handicap, of te jonge kinderen (onder de 12 jaar). Deze jongeren zouden een intensieve en gespecialiseerde behandeling moeten krijgen wat op de opvanggroepen niet mogelijk is. Op de behandelgroepen zijn hiertoe meer mogelijkheden maar deze zijn ook hier te beperkt.

Ouders zijn wisselend in hun oordeel over wat de inrichting hun kind te bieden heeft. Wat betreft de bescherming en de structuur die geboden wordt zijn de ouders over het algemeen wel tevreden. De meningen van de ouders over de begeleiding en de behandeling die hun kind krijgt zijn meestal negatief. Ouders hadden andere verwachtingen ten aanzien van de hulp en behandeling die hun kind krijgt. Mogelijk hangt dit samen met het gebrek aan communicatie met de medewerkers van de inrichting over het welzijn van hun kind.

1.2.5 Zijn er verschillen tussen de civielrechtelijk en strafrechtelijk geplaatste jongeren?

Een van de onderzoeksvragen was of jongeren, ouders en begeleiders verschillen ervaren tussen strafrechtelijk en civielrechtelijk geplaatste jongeren wat betreft kenmerken van het verblijf of kenmerken van de jongeren.

Opvallend is dat de jongeren aangeven dat er geen verschillen zijn tussen de civielrechtelijke en strafrechtelijke geplaatste jongeren wat betreft kennis, attitude, normen en waarden of gedrag. Het enige verschil dat geconstateerd wordt is dat de ene jongere wel een strafbaar feit heeft gepleegd en de ander niet. Als er al verschillen zijn dan betreft het vooral het verschil tussen jongeren op de opvang en de behandelgroepen. De jongeren op de behandelgroepen zitten er vaak langer en de sfeer op de groep is rustiger en minder hectisch. Opvallend is echter, dat als het gaat om het groepsproces en de manier van omgaan met elkaar de jongeren benadrukken dat de juridische achtergrond of reden voor plaatsing niet expliciet een rol speelt. De voorkeur voor jongeren wordt vooral bepaald door een gelijkgestemdheid in smaak, gedrag of etniciteit.

De geïnterviewde begeleiders verschillen sterk in hun mening of er verschillen zijn tussen de strafrechtelijke en civielrechtelijke jongeren op het gebied van kennis, attitudes, normen en waarden. Zij zijn echter eensgezind over de gedragsverschillen die zij zien tussen de civiel- en strafrechtelijk geplaatste jongeren, zeker gedurende de eerste weken van hun verblijf. De strafrechtelijke jongeren vinden zij

zelfverzekerder, verbaal agressiever, meer gericht op het veroveren van een eigen plek in de groep, terwijl de civielrechtelijk jongeren meer stil en afwachtend zijn, minder zelfverzekerd en minder intimiderend naar anderen.

1.2.6 Hoe beleven jongeren, ouders en begeleiders het samenplaatsen?

In het onderzoek is nagegaan op welke gebieden jongeren, ouders en begeleiders de grootste invloed van de samenplaatsing ervaren, bijvoorbeeld ten aanzien van de sfeer in de leefgroep, groepsprocessen, gedrag en denken van jongeren, gevoelens van welbevinden en eigenwaarde, aandacht en steun voor de jongere en zijn of haar problemen. Welke factoren zijn het meest bepalend voor de beleving?

SFEER IN DE LEEFGROEP

De sfeer op de leefgroepen wordt door de jongeren als heel wisselend ervaren. Soms is het heel gezellig, maar er kan ook veel ruzie onderling zijn. Maar een klein aantal jongeren vindt dat er een vervelende sfeer is op de groep, veel ruzie, dreigen en vooral heel druk. De opvanggroepen zijn veelal drukker dan de behandelgroepen, waar jongeren langer verblijven.

Jongeren hebben niet vrijwillig gekozen voor degenen met wie ze wonen en leven. Dit betekent dat het merendeel van de jongeren geen echte vriendschappen aangaat. Van belang is wel dat je met iedereen kan opschieten en een plek hebt binnen de groepshierarchie. De juridische status is volgens de jongeren niet bepalend voor de wijze waarop jongeren onderling met elkaar omgaan. Subgroepen worden vooral gevormd door gelijkgestemden wat betreft uiterlijk, muziekvoorkeur en wijze van gedragen. Doordat jongeren altijd in een bestaande groep in de inrichting komen moeten zij nog een plek veroveren. Stoer doen, je door niemand laten afschrikken, zijn medebepalend voor de acceptatie door de groep. Status wordt verkregen door leeftijd, de periode die men op de groep zit en het overwicht dat men op anderen heeft. Juridische status blijkt hierbij geen rol te spelen. Gedragsproblemen of afwijkend gedrag zijn belangrijke redenen voor sociale uitsluiting in de groep. Vooral de jongere jongens met ADHD problematiek worden in de praktijk buitengesloten. Alhoewel hun juridische status niet een bepalende factor is, zijn deze jongeren veelal civielrechtelijk geplaatst, en hebben ze in meerdere inrichtingen gezeten vanwege hun gedragsproblematiek. Daarnaast wordt afwijkend gedrag zoals zich dat uit in het plegen van zedendelicten niet geaccepteerd in de groep.

Volgens de groepsleiding is de hiërarchie in de groep steeds aan verandering onderhevig, omdat de samenstelling van de groepen verandert. Als er nieuwkomers zijn moet er opnieuw een pikorde vastgesteld worden. De groepsleiding noemt dezelfde factoren die bepalend zijn voor de status in de groep, namelijk de houding van de jongere, de leeftijd en de verblijfsduur van de jongere op de groep. Zowel bij jongens als meisjes heeft degene die het stoerst is de grootste kans om de leider te zijn. Een strafrechtelijke achtergrond is stoer, maar ook het vermogen om anderen mee te krijgen speelt een rol. De groepsleiding bevestigt dat veelal degenen met ernstige psychische problemen en gedragsstoornissen als ADHD (en dit zijn veelal civielrechtelijk geplaatsten) buiten de boot vallen en moeilijk geaccepteerd worden.

HET WELBEVINDEN VAN JONGEREN

De meeste jongeren vinden het niet alleen onrechtvaardig, maar hebben er ook problemen mee dat zij samen geplaatst zijn. Negatieve beïnvloeding, het overne-

men van crimineel gedrag, angst voor jongeren die een ernstig delict gepleegd hebben en de onwenselijkheid van de confrontatie tussen slachtoffers en daders ervaren zij als negatieve effecten van de samenplaatsing. De jongeren zelf vinden dat civielrechtelijk en strafrechtelijk geplaatste jongeren apart van elkaar geplaatst moeten worden. Vooral de OTS-geplaatste jongeren geven aan dat zij zich niet altijd veilig voelen op de groep. Tevens worden sommige jonge civielrechtelijk geplaatsten vanwege hun gedragsproblemen ook daadwerkelijk het slachtoffer van geweld. De groepsleiding is niet altijd goed in staat om de jongeren hiertegen te beschermen, omdat zij niet altijd alles in de gaten kunnen houden. De begeleiding bevestigt dat jongeren ongewenst gedrag afschermen. Behalve normaal, leeftijd-specifiek gedrag zoals stiekem roken, schermen de jongeren ook andere, meer kwalijke zaken voor de groepsleiding af. Dan gaat het om onderling geweld en contrabande, vooral van drugs.

De meeste personeelsleden zien negatieve effecten ten gevolge van de samenplaatsing, vooral als de plaatsing langer dan een aantal weken duurt. Na een aantal weken moeten de jongeren om te overleven in de groep zich op een negatieve wijze aan gaan passen. Er treedt verharding op en sommige jongeren gaan gedrag overnemen wat hen voor kan sorteren in de richting van crimineel gedrag. De begeleiders vinden dat bij een deel van de populatie een zeer dunne scheidslijn is tussen de jongeren die wel of niet een delict hebben gepleegd. Veel jongeren met een civielrechtelijke plaatsing in de leeftijd van vijftien en zestien zijn nog niet opgepakt vanwege een delict, maar dat is meer een kwestie van toeval. Het betekent niet dat zij geen delicten gepleegd hebben. Voor zowel civielrechtelijke als strafrechtelijke geplaatste jongeren is het van belang om als begeleiding op de juiste manier om te gaan met de negatieve invloed die jongeren op elkaar hebben. Dat zou een onderdeel van de pedagogische opdracht moeten zijn waar de inrichtingen voor staan.

1.2.7 Welke factoren zijn bepalend?

In het onderzoek is nagegaan welke factoren bepalend zijn voor de beleving en of deze factoren te maken hebben met de juridische titel. Opvallend is er geen verschil in beleving van samenplaatsing tussen civielrechtelijk en strafrechtelijk geplaatsten is. Beiden vinden het niet rechtvaardig dat civielrechtelijke jongeren in een justitiële jeugdinstelling zijn geplaatst. Hierin is eveneens geen verschil tussen de opvang- of behandelgroepen, noch tussen jongens en meisjes. Er is ook gekeken of er verschillen zijn in de beleving tussen de instelling waar de jongeren verblijven, maar de ervaringen zijn opvallend gelijk. Wat betreft het verblijf zelf op de groep kan men constateren dat er alleen indirect een verschil is als het gaat om juridische status. Met name de jongens die zeer jong zijn en gedragsproblemen vertonen vallen nogal eens uit de groep. Dit zijn wel de jongeren die veelal civielrechtelijk geplaatst zijn, maar niet de juridische status is bepalend voor de uitsluiting van de groep, maar hun gedragsproblemen en hun jonge leeftijd. Ook bij de ouders komen geen verschillen in mening naar voren tussen diegenen die hun kinderen in een opvanggroep hebben en degenen waarvan het kind in een behandelingsgroep zit.

1.2.8 Hoe verhoudt de invloed van samenplaatsing zich tot de doelstelling van het verblijf?

In het onderzoek is nagegaan hoe de jongere zijn of haar terugkeer in de maatschappij ziet en de wijze waarop hij / zij is voorbereid in de inrichting. De meeste jongeren vinden dat zij uiteindelijk niet veel aan hun verblijf in de inrichting hebben gehad. Met name de strafrechtelijke jongeren vinden dat zij niets geleerd hebben, en als ze iets geleerd hebben is het vooral dat zij vanwege het afschrikkingseffect niet in herhaling willen vallen. Zij hebben hun lesje geleerd. De civielrechtelijke jongeren vinden vaker dat zij een aantal sociale vaardigheden hebben geleerd, zoals beter met hun agressie omgaan. Er zijn geen indicaties dat de jongeren zich gestigmatiseerd voelen als een jeugdige crimineel door het verblijf in de justitiële inrichting.

De groepsleiding benadrukt het belang om civielrechtelijk geplaatste jongeren niet te lang samen te plaatsen aangezien dit negatieve effecten op hun gedrag gaat hebben, omdat zij zich aan moeten gaan passen om te kunnen overleven in de groep.

1.2.9 Worden knelpunten of problemen ervaren? Zijn veranderingen of alternatieven wenselijk, zo welke?

Jongeren vinden het een slechte zaak dat civielrechtelijke jongeren en strafrechtelijke jongeren bij elkaar in één inrichting geplaatst worden. Het heeft hun voorkeur om deze jongeren apart van elkaar in een groep of inrichting te plaatsen. De voornaamste reden is dat zij het onrechtvaardig vinden wanneer jongeren die niets gedaan hebben straf krijgen net als jongeren die delicten hebben gepleegd. Daarnaast spelen factoren mee zoals negatieve beïnvloeding, het overnemen van crimineel gedrag, angst voor jongeren die een ernstig delict gepleegd hebben en de onwenselijkheid van de confrontatie tussen slachtoffers en daders.

De meeste geïnterviewde begeleiders zijn van mening dat het beter zou zijn als de civielrechtelijke en strafrechtelijke jongeren gescheiden van elkaar in de inrichting verblijven. Een deel van hen benadrukt dat het onderscheid civielrechtelijk versus strafrechtelijk niet zo simpel ligt. Zij constateren dat er ook een verschil in ernst is in de problematiek bij de strafrechtelijk geplaatsten. De groepsleiders vinden dat er nogal een verschil is tussen jongeren die iemand vermoord hebben of andere kinderen verkracht of dat jongeren zitten voor diefstal van een brommer. Het onderscheid civielrechtelijk – strafrechtelijk geplaatst is soms te simplistisch. Het zou beter zijn om onderscheid te maken tussen de grote groep van jongeren die gemotiveerd zijn om te werken aan hun toekomst en verandering en de kleinere groep van ongemotiveerde jongeren die inmiddels verhard zijn en al een hele criminele carrière achter de rug hebben.

Verder constateren zij dat er in de huidige situatie jongeren onterecht geplaatst worden c.q. verblijven in de justitiële jeugdinrichtingen. Dit betreft zowel het gebrek aan mogelijkheden om civielrechtelijk geplaatste jongeren elders beschermd te plaatsen als de veel te beperkte mogelijkheden om jongeren met een PIJ-maatregel door te plaatsen naar de behandelgroepen. Ouders van civielrechtelijk geplaatste jongeren vinden dat als het aanbod in de jeugdhulpverlening completer zou zijn (gebrek aan besloten plaatsen) veel kinderen niet in een justitiële jeugdinrichting terecht zouden hoeven te komen.

Voor ouders staat voorop dat hun kind geholpen wordt. Vaak hebben ze al een lange geschiedenis met problemen en een falende hulpverlening achter de rug. De meeste ouders staan dan ook aanvankelijk achter de plaatsing in een justitiële jeugdinrichting en zetten daar actief op in door een maatregel te zoeken. Desondanks vinden zij een gevangenissetting niet geschikt en rechtvaardig voor hun kind. Zij zouden een gesloten plaatsing in een andere setting beter vinden, het is voor hen een keuze tussen twee kwaden.

1.3 Conclusie centrale probleemstelling

De centrale probleemstelling van het onderzoek is: *Wat zijn de ervaringen met het samenplaatsen van jongeren in de justitiële jeugdinrichtingen?* Hierbij gaat het om de ervaringen van de geplaatste jeugdigen zelf, van de ouders van deze jeugdigen en van hun begeleiders en eventuele behandelaars. Wat voor gevolgen ervaren deze betrokkenen van het samenplaatsen en welke factoren spelen hierbij een rol. Deze probleemstelling dient medebeantwoord te worden in het licht van de vraag of civielrechtelijk geplaatste jongeren crimineel gedrag zouden kunnen overnemen door omgang met strafrechtelijk geplaatste jongeren.

Jongeren zijn uitstekend op de hoogte van het fenomeen samenplaatsing en onderling is bekend op welke titel men geplaatst is. De conclusie is dat zowel jongeren als ouders het samenplaatsen als onrechtvaardig ervaren, aangezien de civielrechtelijk geplaatste jongeren niets strafbaars hebben gedaan. Dit gevoel van onrechtvaardigheid is gekoppeld aan de beleving dat de justitiële jeugdinrichting een jeugdgevangenis is, waar jongeren zitten die gestraft worden voor hun criminele daden. Hierin is geen verschil te constateren wat betreft de juridische status van de jongeren, de inrichting of groep waar zij verkeren.

Zowel de civielrechtelijk geplaatste jongeren als de ouders zijn van mening dat het terecht is dat de jongere in een gesloten inrichting is geplaatst. Wat zij niet terecht vinden is dat ze in een inrichting zijn geplaatst tussen strafrechtelijke jongeren. De civielrechtelijk geplaatste jongeren hebben veelal een lange voorgeschiedenis met problemen en een falende hulpverlening die deze problemen niet adequaat heeft kunnen aanpakken.

Opvallend is echter dat voor het verblijf in de inrichting zelf het niet uitmaakt of jongeren strafrechtelijk of civielrechtelijk zijn geplaatst. De juridische status van de jongeren speelt geen rol in de wijze waarop de jongeren op de leefgroep met elkaar omgaan. Er is wel een duidelijk probleem te constateren ten aanzien van jongeren die zware gedragproblematiek of psychiatrische problematiek hebben. Met name op de opvanggroepen zijn er te weinig mogelijkheden om deze jongeren die behandeling en begeleiding te geven die zij nodig hebben.

Onduidelijk is in hoeverre de samenplaatsing daadwerkelijk leidt tot het aanzetten van crimineel gedrag van jongeren. Dit kan alleen door middel van een longitudinaal onderzoek in een quasi-experimentele setting daadwerkelijk onderzocht worden. In dit onderzoek is alleen gevraagd naar de ervaringen en meningen van betrokkenen hierover. Wat betreft het gevaar dat de civielrechtelijke jongeren crimineel gedrag overnemen door de omgang met strafrechtelijk geplaatste jongeren: dit wordt zowel door de jongeren zelf als de begeleiding als een reëel gevaar gezien. Doordat de jongeren in een bestaande groep in de inrichting komen, moeten zij nog hun plek veroveren. Om een plek in de groepshierarchie te krijgen is het van belang om vooral stoer te zijn, je niet te laten intimideren en zelfverzekerd zijn.

Andere factoren die bepalend zijn voor de status in de groep zijn leeftijd, de periode die men op de groep zit en het overwicht dat men op anderen heeft. Volgens de groepsleiding speelt het opscheppen over je crimineel verleden een belangrijke rol in de mate waarin jongeren als stoer worden ervaren. Door de begeleiding wordt dit zoveel mogelijk afgeremd, of als interventiemogelijkheid gebruikt om de jongeren te corrigeren.

De onderzoeksresultaten geven niet of nauwelijks verschillen te zien tussen de opvanggroepen en de behandelgroepen.

Alle respondenten in het onderzoek -jongeren, ouders en de begeleiders van de inrichtingen- zijn van mening dat het beter zou zijn als civiel- en strafrechtelijk geplaatste jongeren niet in een zelfde inrichting of groep verblijven. Het heeft hun voorkeur om deze jongeren apart van elkaar in een inrichting of groep te plaatsen. Vanuit de begeleiders wordt benadrukt dat de juridische status niet het enige onderscheid is wat betreft de samenstelling van de groepen. De groepen zowel op de opvang als in de behandelinrichtingen zijn zeer divers en heterogeen van samenstelling wat betreft leeftijd, persoonlijke problematiek, en de geestelijke vermogens van de jongeren. De heterogene samenstelling van de groepen maakt het voor de groepsleiding zwaar om de jongeren die aandacht te geven die zij nodig hebben. Hoewel de begeleiders stellen dat samenplaatsing niet de meest wenselijke situatie is, vinden zij dat er aparte groepen moeten komen voor jongeren van dezelfde leeftijd of problematiek. Tegelijkertijd kan men constateren dat de jongsten en degenen met gedrags- of psychiatrische problematiek vaker civielrechtelijk geplaatste jeugdigen zijn.

Knelpunt is dat er nog geen heldere en werkzame differentiatiecriteria voorhanden zijn. Als men gaat differentiëren naar juridische titel zijn die inrichtingen die nu differentiëren naar leeftijd of kwetsbaarheid hiertoe niet meer in staat zijn omdat er steeds kleinere aantallen per categorie zijn. Zo zal er voor de behandelgroepen een probleem ontstaan wat betreft de meisjes met een PIJ-maatregel, gezien het zeer geringe aantal meisjes met een PIJ-maatregel.

De bevindingen rechtvaardigen de aanbeveling om een einde te maken aan het uit nood geboren samenplaatsingsbeleid. De praktijk voldoet niet, de samenplaatsing roept gevoelens van onrechtvaardigheid op, hetgeen negatieve gevolgen zal hebben voor de ontwikkeling van het rechtsgevoel van jongeren, maar ook voor het rechtsgevoel van ouders en het publiek. Daarnaast voldoet de theoretische legitimatie die altijd voor deze praktijk werd gegeven, namelijk dat het in de justitiële jeugdinrichtingen in principe zou gaan om één groep kinderen met het zelfde type problemen, niet meer.

Mochten justitiële jeugdinrichtingen op korte termijn de enig beschikbare of geschikte inrichtingen voor crisisplaatsing zijn, wat ligt er dan meer voor de hand om dan voorlopig speciale crisisgroepen voor 'civiele' jongeren binnen de inrichting in te richten. Uiteindelijk ontbreekt er, zo laat dit onderzoek zien, gewoon een noodzakelijke schakel in de hulpverleningsketen: gesloten crisisopvang en gesloten behandelingsplaatsen voor civielrechtelijk geplaatste probleemjongeren.